

УДК616.69-009.2:616.89

ПСИХОСОМАТИЧНІ КОРЕЛЯТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ У ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Сидоренко О. О.

@ Сидоренко Олег Олександрович (Україна) – науковий співробітник ДНУ «Науково-практичний центр профілактичної та клінічної медицини» ДУСм. Київ; вул. Верхня 5, 01014; здобувач кафедри сексології, медичної психології, медичної і психологічної реабілітації Харківської медичної академії післядипломної освіти, м. Харків, вул. Амосова 58, 61176; e-mail: olegysydorenko259@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5359-6683.

@ Sydorenko Oleg (Ukraine) – Researcher of State Institution of Science "Research and Practical Center of Preventive and Clinical Medicine" State Administrative Department, Verkhnya street 5, 01014; applicant of a degree at Department of Sexology, Medical Psychology, Medical and Psychological Rehabilitation of the Kharkiv Medical Academy of Postgraduate Education, Kharkiv, Amosova street 58, 61176; e-mail: olegysydorenko259@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5359-6683.

@ Сидоренко Олег Алексеевич (Україна) – научный сотрудник ГНУ «Научно-практический центр профилактической и клинической медицины» ГУД м. Киев; ул. Верхняя 5, 01014; соискатель кафедры сексологии, медицинской психологии, медицинской и психологической реабилитации Харьковской медицинской академии последипломного образования, г. Харьков, ул. Амосова 58, 61176; e-mail: olegysydorenko259@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5359-6683.

ПСИХОСОМАТИЧНІ КОРЕЛЯТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ У ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Анотація.

У статті описані результати психодіагностичного дослідження з використанням «Гіссенського особистісного опитувальника» на вибірці державних службовців (n=159). Метою дослідження було визначення психосоматичних корелят психологічної дезадаптації у державних службовців. До психодіагностичного дослідження були включені 159 державних службовців, серед них 118 жінок (74,22%) та 41 чоловіків (25,78%). Середній вік респондентів становив 42,7±9,19 років. Середній стаж роботи у державній службі становив 16,37±8,25 років. Використовуючи «Гіссенський особистісний опитувальник» було встановлено, що 83 (52,20%) респонденти мають низький контроль поведінки та вчинків, 85 (53,45%) респондентів мають схильність до депресивного настрою, решта результатів за шкалою опитувальника не перевищила 25% вибірки. Другий етап дослідження включав у себе аналіз показників попередніх досліджень. Загальна вибірка (n=159) державних службовців була поділена на 2 групи: особи з проявами соціально-психологічної дезадаптації (n=78; 49,00%) склали основну групу дослідження, особи без дезадаптивних проявів склали групу порівняння (n=81; 51,00%). Проаналізувавши показники, нами були визначені психосоматичні кореляти виникнення психологічної дезадаптації у державних службовців: низький рівень внутрішньої мотивації до роботи (n=78; 100%), слабкі особистісні якості (n=75; 69,15%), використання неефективних копінг-стратегій (n=73; 93,58%), тривожні прояви (n=40; 51,28%), депресивні прояви (n=20; 25,64%). Ці результати засвідчують, що негативний стресовий вплив на особистість державного службовця, спричинений робочим середовищем, може викликати в ній деформації та деструктивні зміни.

Ключові слова: соціально-психологічна дезадаптація, державні службовці, психосоматичні кореляти, дослідження особистісних якостей.

PSYCHOSOMATIC CORRELATES OF PSYCHOLOGICAL DISADAPTATION IN CIVIL SERVANTS

Summary:

The article describes a psychodiagnostic study using the "Giessen personal questionnaire" on a sample of civil servants (n=159). The purpose of the study was to determine the psychosomatic correlates of psychological disadaptation in civil servants. 157 civil servants were included in the psycho-diagnostic study, including 118 women (74.22%) and 41 people (25.78%). The average age of respondents was 42.7±9.19 years. The average length of service in the civil service was 16.37±8.25 years. Using the "Giessen Personality Questionnaire" it was established that 83 (52,20%) respondents have low control of behavior and actions, 85 (53,45%) respondents tend to depressive mood, the remaining results on the scale of the questionnaire did not exceed 25% of the sample. The second stage of the study included an analysis of data from previous studies. The general sample (n=159) of civil servants was divided into 2 groups: persons with manifestations of socio-psychological maladaptation (n=78; 49,00%) were the main group of research, individuals

without maladaptive manifestations were the comparison group (n=81; 51,00%). After analyzing the data, we identified the psychosomatic correlates of the emergence of psychological disadaptation in civil servants: low level of internal motivation to work (n=78; 100%), weak personal qualities (n=75; 69,15%), use of ineffective coping strategies (n=73; 93,58%), anxiety (n=40; 51,28%), depressive manifestations (n=20; 25,64%). These results show that the negative stressful effect on the personality of the civil servants, caused by the working environment, can cause deformation and destructive changes in it.

Key words:

socio-psychological disadaptation, civil servants, psychosomatic correlates, research of personal qualities.

ПСИХОСОМАТИЧЕСКИЕ КОРРЕЛЯТЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ДЕЗАДАПТАЦИИ У ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ**Аннотация.**

В статье описаны результаты психодиагностического исследования с использованием «Гиссенского личностного опросника» на выборке государственных служащих (n=159). Цель исследования - определение психосоматических коррелятов психологической дезадаптации у государственных служащих. К психодиагностическому исследованию были включены 159 государственных служащих, из них 118 женщин (74,22%) и 41 мужчин (25,78%). Средний возраст респондентов составил 42,7±9,19 лет. Средний стаж работы в государственной службе составлял 16,37±8,25 лет. Используя «Гессенский личностный опросник» было установлено, что 83 (52,20%) респондента имеют низкий контроль поведения и поступков, 85 (53,45%) респондентов - склонность к депрессивному настроению, остальные результаты по шкале опросника не превысили 25% выборки. Вторым этапом исследования включал в себя анализ данных предыдущих исследований. Общая выборка (n=159) государственных служащих была разделена на 2 группы: лица с проявлениями социально-психологической дезадаптации (n=78; 49,00%) составили основную группу исследования, лица без дезадаптивных проявлений составили группу сравнения (n=81; 51,00%). Проанализировав данные, нами были определены психосоматические корреляты возникновения психологической дезадаптации у государственных служащих. Это: низкий уровень внутренней мотивации к работе (n=78; 100%), слабые личностные качества (n=75; 69,15%), использование неэффективных копинг-стратегий (n=73; 93,58%), тревожные проявления (n=40; 51,28%), депрессивные проявления (n=20; 25,64%). Эти результаты показывают, что негативное стрессовое воздействие на личность государственного служащего, вызванные рабочей средой, могут вызвать в ней деформации и деструктивные изменения.

Ключевые слова:

социально-психологическая дезадаптация, государственные служащие, психосоматические корреляты, исследования личностных качеств.

Чимало присвячено наукових досліджень психічному здоров'ю державного службовця (ДС) в умовах робочого середовища [1-3]. Основним фактором, що впливає на здоров'я, вчені виділяють стрес, обумовлений робочим середовищем [2,3]. Стресовий вплив може здійснюватися на ДС як через умови праці (неналежна організація роботи, стислі строки виконання та невизначеність завдань, невизначеність кар'єрних ролей у робочому колективі) [4,5], так і через невпевненість у роботі (психоемоційні навантаження, пов'язані з наднормовою роботою, незадоволеністю заробітною платою, плінністю кадрів і можливістю втрати роботи/кар'єри) [6,7].

Стрес, як фактор ризику, може спричинити розвиток низки психопатологічних симптомів: тривожності, депресивного настрою, психоемоційного виснаження [8]. Як наслідок, у ДС можуть проявлятися психосоматичні симптоми та скарги: швидка та підвищена втомлюваність, зниження рівня працездатності, порушення сну, емоційні розлади, дискомфортні та/або больові відчуття різного ґенезу [9,10].

В результаті виникає замкнене коло – стрес-

совий вплив робочого середовища негативно впливає на особистість ДС, спричиняючи особистісні деформації та соціально-психологічну дезадаптацію [12]. В свою чергу, ДС як працівник починає не справлятися з робочою нормою, що знижує якість та кількість виконаної ним роботи.

Актуальним є проведення психодиагностичного дослідження серед ДС України, для вивчення сили впливу стрес-факторів робочого середовища на особистість працівника та визначення мішеней-ризиків.

Мета дослідження. За допомогою психодиагностичного дослідження визначити психосоматичні кореляти психологічної дезадаптації у державних службовців.

Контингент і методи дослідження. На базі ДНУ «Науково-практичний центр профілактичної та клінічної медицини» ДУС 2016 – 2018 рр. обстежено 159 ДС, серед них 118 жінок (74,22%) та 41 чоловіків (25,78%). Середній вік респондентів становив 42,7±9,19 років. Середній стаж роботи у державній службі становив 16,37±8,25 років.

Психодиагностичне дослідження було проведено за допомогою «Гиссенського особистісного

опитувальника» (варіант опитувальника «Я»). Основною відмінністю «Гіссенського особистісного опитувальника» від інших є те, що він значною мірою враховує соціальні установки та реакції особистості, що робить його придатним не лише для дослідження особистості, а й для аналізу соціальних стосунків, особливо рівня соціальної міжособистісної взаємодії в малих групах. Опитувальник складається з 40 біполярних тверджень, кожне з яких оцінюється за 7-ми бальною шкалою. Основу опитувальника складає 6 основних шкал (відображають внутрішньоособистісні та психосоціальні показники) та 2 оціночні (оцінка кількості «середніх виборів» та «крайніх виборів»).

Критеріями включення в дослідження були: 1) згода на участь в дослідженні; 2) вік респондента від 25 до 65 років; 3) стаж роботи у державній службі ≥ 1 року; 4) відсутність епізодів психічних розладів у анамнезі; 5) повністю заповнений психодіагностичний інструментарій.

Результати дослідження. Аналіз даних, отриманих за допомогою «Гіссенського опитувальника», дозволив визначити середні показники респондентів за основними критеріями (1) та порівняти їх із середніми значеннями показників (2), отриманих з проведення німецького дослідження на вибірці з 236 пацієнтів з неврозами (табл.1). Як бачимо – показники нашого дослідження близькі до результатів німецького.

При детальному аналізі даних за основними

датності до агресії та схильності до підкорення. Низькі бали були у 27 (15,93%) респондентів, високі у 132 (84,07%).

3. Шкала «контролю» – на нижньому полюсі: неохайність, непостійність характеру, схильність до безвідповідальної поведінки та легковажних вчинків; на верхньому: педантичність, старанність, патологічна правдивість, відповідальність у вчинках та поведінці. Низькі бали були у 83 (52,20%) респондентів.

4. Шкала «домінуючого настрою» – на нижньому полюсі: гіпоманіакальний настрій – особи які рідко бувають пригніченими, несхильні до рефлексії, некритичні до себе, не приховують роздратування, незалежні; на верхньому: депресивний настрій – часто пригнічені, дуже схильні до рефлексії, боязкі, залежні, приховують досаду, надто самокритичні. Дані шкали пов'язують домінуючий настрій з основним для особистості напрямком розвитку агресії – на зовні, чи проти власного «Я». Схильними до гіпоманіакального настрою виявилися 22 (13,83%) респонденти, до депресивного – 85 (53,45%) респондентів.

5. Шкала «відкритості-замкнутості» – на нижньому полюсі: особи, яких можна охарактеризувати, як довірливих, відкритих для оточуючих, потребує любові, щирих; на верхньому: замкнуті особи, недовірливі, дистанційовані від оточуючих, намагаються приховувати потребу в любові. У шкалі відображаються фундаменталь-

Таблиця 1

Середні значення за критеріями Гіссенського опитувальника

Назва шкали	Соціального схвалення	Домінантності	Контролю	Домінуючого настрою	Відкритості/ замкнутості	Соціальних здібностей
Сер. значення/станд. відх-ня	(1) 28,1 $\pm$ 6,1 (2) 28,8 $\pm$ 5,3	(1) 27,5 $\pm$ 4,5 (2) 27,2 $\pm$ 5,1	(1) 25,3 $\pm$ 4,3 (2) 26,8 $\pm$ 5,7	(1) 24,8 $\pm$ 4,9 (2) 23,3 $\pm$ 6,2	(1) 19,9 $\pm$ 5,0 (2) 22,3 $\pm$ 5,9	(1) 18,7 $\pm$ 5,3 (2) 20,1 $\pm$ 5,3

Примітка: Середні значення та стандартні відхилення нашого дослідження позначено (1), дані німецького дослідження – позначено (2).

та оціночними критеріями, ми отримали наступні результати:

1. Шкала «соціального схвалення» – на нижньому полюсі відображається невпевненість особистості у своїй соціальній репутації: власній непривабливості, неповазі оточуючих, невмінні досягати поставленої цілі; на верхньому полюсі знаходяться особи, впевнені у своїй соціальній репутації: привабливості, популярності, вмінні досягати цілі, повазі та високій оцінці оточуючих. Низькі оцінки виявлено серед 37 (23,27%) респондентів.

2. Шкала «домінантності» – на нижньому полюсі: владність, нетерпіння, бажання наполягти на своєму; на верхньому: слухняність, поступливість, терпимість. Ці взаємодоповнюючі особистісні особливості ототожнюються з психосоціальними захисними формами поведінки, де агресивність, імпульсивність та домагання протиставляються партнерству, терпимості, нез-

ні властивості соціальних контактів та поведінки, що розвиваються з первинної довіри, чи недовіри. Охарактеризували себе як довірливих та відкритих – 123 (77,35%) респонденти, решта – 36 (22,65%) респондентів оцінили себе як замкнених та недовірливих.

6. Шкала «соціальних здібностей» – на нижньому полюсі: активна, комунікабельна, конкурентоспроможна особистість із багатою уявою; на верхньому: некомунікабельна особистість зі слабкою здатністю до самовіддачі, нездатністю до тривалих прив'язаностей, бідною уявою.

Ця шкала дозволяє оцінити ступінь зрілості особистості. Більшість респондентів – 151 (94,96%) особа - характеризуються як соціально зрілі особистості, решта - 8 (5,04%) респондентів - можуть мати труднощі з соціальною взаємодією.

Узагальнені дані, отримані з використанням «Гіссенського опитувальника» відображено у таблиці 2.

Таблиця 2

Узагальнені дані за основними критеріями Гіссенського опитувальника

№ п/п	Назва шкали	Характеристики респондентів нижнього полюсу даних (n; %)	Характеристики респондентів верхнього полюсу даних(n; %)
1.	«Соціального схвалення»	Невпевнені у своїй соціальній репутації (n=37; 23,27%)	Впевнені у своїй соціальній репутації (n=122; 76,73%)
2.	«Домінантності»	Владність, агресивність, нетерпимість (n=27; 15,93%)	Поступливість, терпимість, підкорення (n=132; 84,07%)
3.	«Контролю»	Безвідповідальна поведінка, вчинки (n=83; 52,20%)	Відповідальна поведінка, вчинки (n=76; 47,80%)
4.	«Домінуючого настрою»	Схильність до гіпоманіакального настрою (n=22; 13,83%)	Схильність до депресивного настрою (n=85; 53,45%)
5.	«Відкритості-замнутості»	Довірливі/відкриті особи (n=123; 77,35%)	Недовірливі/замкнуті особи (n=36; 22,65%)
6.	«Соціальних здібностей»	Соціально зрілі особистості (n=151; 94,96%)	Соціально незрілі особистості (n=8; 5,04%)

Як бачимо з результатів дослідження – більшість респондентів є соціально зрілими особистостями (n=151; 94,96%), впевнені у своїй соціальній репутації (n=122; 76,73%) та є довірливими, відкритими до спілкування (n=123; 77,35%) особистостями. При тому, що більшість респондентів за стилем соціальної поведінки є поступливими, неагресивними, терпимими та готовими до виконання наказів і підкорення (n=132; 84,07%), більшій частині респондентів притаманна безвідповідальна поведінка і вчинки та непостійність характеру (n=83; 52,20%). Важливо зазначити, що більша частина респондентів схильна до депресивного настрою (n=85; 53,45%).

Аналізуючи оціночні критерії «Гіссенського опитувальника», нами було встановлено наступне:

1. Оціночна шкала «М» – вимірює кількість тверджень, де респондент дав середню оцінку, тобто «4». Високі значення за цією шкалою можуть

вказувати на невпевненість, нещирість відповідей, стереотипність відповідей, відсутність інтересу до методики. Взнявши за межу 10 (25%) середніх тверджень, проставлених у опитувальнику, ми встановили, що 48 (30,18%) респондентам було притаманно давати шаблонні відповіді, що становить третину вибірки.

2. Оціночна шкала «Е» – вимірює кількість «крайніх» відповідей, тобто оцінки «1» і «7». Високі значення можуть свідчити про збуджений стан респондента або про низький рівень його самоконтролю. Аналогічно результатам шкали «М», було встановлено, що 46 (28,93%) респондентів дали «крайні» відповіді у опитувальнику, що становить майже третину вибірки.

Середні показники та стандартні відхилення за оціночними критеріями були близькими до вітчизняної вибірки з умовно здоровими респондентами за шкалою «М» та до німецької вибірки за шкалою «Е» (таблиця 3).

Таблиця 3

Результати за оціночними критеріями «М» і «Е»

Дані дослідження	Шкала «М»	Шкала «Е»
Кількість респондентів, які використали шаблонні відповіді (n=; %)	(n=48; 30,18%)	(n=46; 28,93%)
Сер. значення/станд. відхилення власного дослідження	6,9±7,7	7,7±7,9
Сер. значення/станд. відхилення вітчизняного (1) та німецького (2) досліджень	6,6±4,6 (1)	8,5±6,1 (2)

Отримавши ці дані, ми проаналізували результати попередніх наших досліджень та узагальнили їх наступним чином:

- Загальна вибірка респондентів була поділена на дві групи – особи з проявами соціально-психологічної дезадаптації (n=78; 49,00%) склали основну групу дослідження, особи без дезадаптивних проявів склали групу порівняння (n=81; 51,00%);

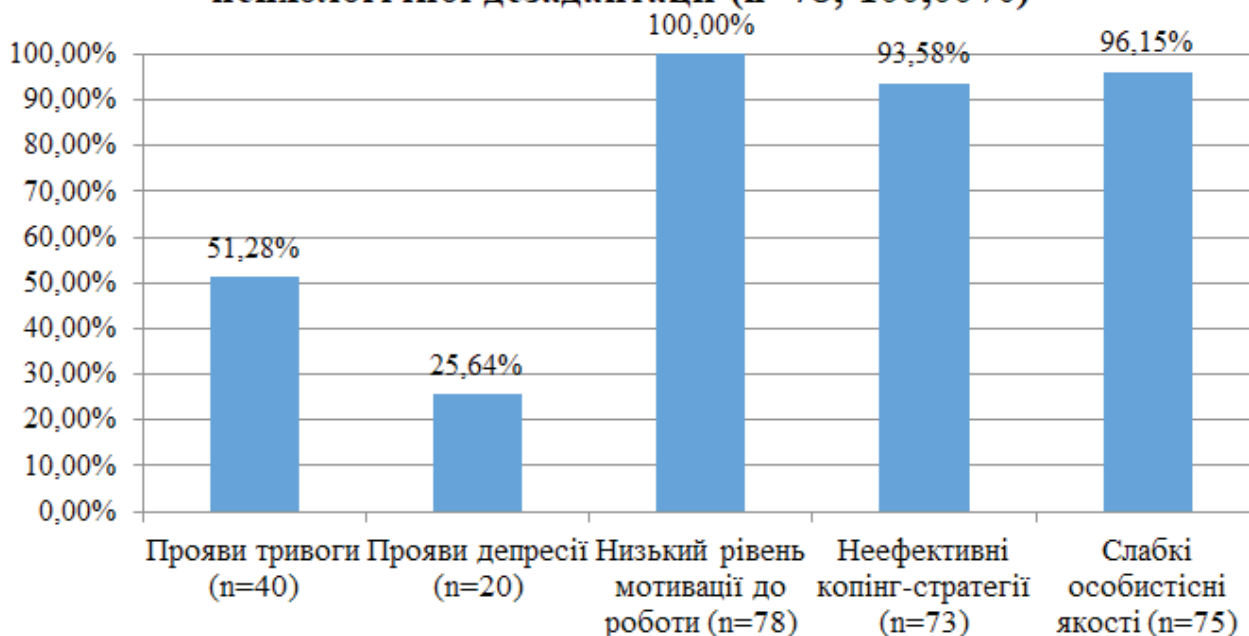
- Було додатково проаналізовано дані респондентів з проявами соціально-психологічної дезадаптації. Це дозволило дослідити стан психоемоційної сфери, особистісні та поведінкові патерни, виділити й охарактеризувати чинники формування станів соціально-психологічної дезадаптації у ДС (мал.1).

сивного/гіпоманіакального настрою, соціальна незрілість).

Висновки. Провівши психодіагностичне дослідження серед ДС, ми встановили, що психосоматичними корелятами для виникнення та розвитку соціально-психологічної дезадаптації можуть бути: низький рівень внутрішньої мотивації до роботи (n=78; 100%), слабкі особистісні якості (n=75; 69,15%), використання неефективних копінг-стратегій (n=73; 93,58%), тривожні прояви (n=40; 51,28%), депресивні прояви (n=20; 25,64%).

Ці результати засвідчують, що негативний стресовий вплив на особистість ДС, спричинений робочим середовищем, може викликати в ній деформації та деструктивні зміни.

Особистісні показники у ДС з проявами соціально-психологічної дезадаптації (n=78; 100,00%)

Мал. 1. Загальні результати дослідження ДС з проявами соціально-психологічної дезадаптації

За допомогою аналізу даних було встановлено, що з 78 (49,00%) ДС з проявами соціально-психологічної дезадаптації:

- у 40 (51,28%) респондентів відзначаються прояви тривоги;

- у 20 (25,64%) респондентів є прояви депресії;

- 73 (93,58%) респонденти використовують неефективні копінг-стратегії;

- у 78 (100%) респондентів низький рівень внутрішньої мотивації до роботи;

- у 75 (69,15%) респондентів відзначаються прояви слабких особистісних якостей (невпевненість у собі, агресивність, низький рівень контролю поведінки/вчинків, схильність до депре-

Перспективою подальших досліджень є розробка моделі психокорекційної програми для ДС з проявами соціально-психологічної дезадаптації та надання медико-психологічної допомоги, спрямованої на лікування та профілактику дезадаптивних проявів.

За допомогою аналізу даних було встановлено, що з 78 (49,00%) ДС з проявами соціально-психологічної дезадаптації:

- у 40 (51,28%) респондентів відзначаються прояви тривоги;

- у 20 (25,64%) респондентів є прояви депресії;

- 73 (93,58%) респонденти використовують неефективні копінг-стратегії;

- у 78 (100%) респондентів низький рівень внутрішньої мотивації до роботи;

- у 75 (69,15%) респондентів відзначаються прояви слабких особистісних якостей (невпевненість у собі, агресивність, низький рівень контролю поведінки/вчинків, схильність до депресивного/гіпоманіакального настрою, соціальна незрілість).

Висновки. Провівши психодіагностичне дослідження серед ДС, ми встановили, що психосоматичними корелятами для виникнення та розвитку соціально-психологічної дезадаптації можуть бути: низький рівень внутрішньої мотивації до роботи (n=78; 100%), слабкі особистісні

якості (n=75; 69,15%), використання неефективних копінг-стратегій (n=73; 93,58%), тривожні прояви (n=40; 51,28%), депресивні прояви (n=20; 25,64%).

Ці результати засвідчують, що негативний стресовий вплив на особистість ДС, спричинений робочим середовищем, може викликати в ній деформації та деструктивні зміни.

Перспективою подальших досліджень є розробка моделі психокорекційної програми для ДС з проявами соціально-психологічної дезадаптації та надання медико-психологічної допомоги, спрямованої на лікування та профілактику дезадаптивних проявів.

Література.

1. Palmer D. Cultural change, stress and civil servants' occupational health. 2015. P. 1967–85.
2. Lopes S. V., Silva M. C. Occupational stress and associated factors among civil servants of a federal university in the south of Brazil // *Ciencia & Saude Coletiva*. 2018. T. 23. №. 11. C. 3869-3880.
3. Guan S. et al. Effect of Job Strain on Job Burnout, Mental Fatigue and Chronic Diseases among Civil Servants in the Xinjiang Uygur Autonomous Region of China // *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2017. T. 14. №. 8. C. 872.
4. Kawada T., Otsuka T. Relationship between job stress, occupational position and job satisfaction using a brief job stress questionnaire (BJSQ) // *Work*. – 2011. T. 40. №. 4. C. 393-399.
5. Ferrie J. E. et al. Job insecurity in white-collar workers: Toward an explanation of association with health // *Journal of Occupational Health Psychology*. 2001. T. 6. №. 1. C. 26.
6. Burgard S. A., Kalousova L., Seefeldt K. S. Perceived job insecurity and health: the Michigan Recession and Recovery Study // *Journal of Occupational and Environmental Medicine*. 2012. T. 54. №. 9. C. 1101-1106.
7. Alterman T. et al. Job insecurity, work-family imbalance, and hostile work environment: Prevalence data from the 2010 National Health Interview Survey // *American Journal of Industrial Medicine*. 2013. T. 56. №. 6. C. 660-669.
8. Koura U. et al. Work, family, and personal characteristics explain occupational and gender difference in work-family conflict among Japanese civil servants // *Public Health*. 2017. T. 153. C. 78-90.
9. Lang J. et al. Psychosocial work stressors as antecedents of musculoskeletal problems: a systematic review and meta-analysis of stability-adjusted longitudinal studies // *Social Science & Medicine*. 2012. T. 75. №. 7. C. 1163-1174.
10. Park J. B., Nakata A., Swanson N. G., Chun H. Organizational factors associated with work-related sleep problems in a nationally representative sample of Korean workers // *International Archives of Occupational and Environmental Health*. 2013;86(2):211–222. doi: 10.1007/s00420-012-0759-3.
11. Topa G. et al. Emotional Exhaustion and Health Complaints as Indicators of Occupational Diseases Among Civil Servants in Spain // *Journal of Clinical Medicine*. – 2018. – T. 7. – №. 12. – C. 523.
12. Faragher E. B., Cass M., Cooper C. L. The relationship between job satisfaction and health: a meta-analysis // *From Stress to Wellbeing Volume 1*. – Palgrave Macmillan, London, 2013. – C. 254-271.